

Liberaal strafrechtspolitik

door Rinus Otte

In *NRC Handelsblad* van 10 oktober 2020 stelt Coen Brummer, directeur van het wetenschappelijk bureau van D66, dat het liberalisme moet afrekenen met oude vormen en gedachten, en de oorzaken van het populisme moet bevechten door te kijken naar de uitwerking van liberaal beleid en te evalueren of dit wel heeft gewerkt voor iedereen.

Maar wat is liberaal beleid precies? Het liberalisme wordt immers veel standpunten toe- en aangerekend, maar het huis van de liberalen kent vele kamers. In het licht van de komende parlementaire verkiezingen en een nieuwe regering is het daarom zinvol om stil te staan bij hoe li-

berale opvattingen zich in het komende tijdvak verhouden tot nieuwe beleids(on)mogelijkheden. Vanuit bestaand en toekomstig overheidsbeleid zal ik bij wijze van voorbeeld de strafrechtspolitik belichten.

In *Liberaal Reflecties*, september 2020, vat ik in zeer algemene zin het liberalisme als volgt samen: “Anders dan andere politieke stromingen staat het liberalisme niet voor een maatschappelijk optimum of een ethisch reveil, maar voor een beleid dat de ergste schade vermijdt en voor het tegengaan van machtsmisbruik van te sterke overheden of instituties” (Shklar 1989). Tegen deze achtergrond is liberaal (justitie)

beleid gericht op het matigen van maatschappelijke en menselijke schade zonder excessen, door met behulp van het (straf) recht strafwaardig onrecht te beheersen (Fawcett 2015, 504; Bolkestein 1998, 27).

Het algemene uitgangspunt van een terughoudende overheid waarmee liberalen zich onderscheiden van christelijke en socialistische partijen heeft vaak tot kritiek geleid. Zoals dat liberalen kapitalistisch zijn en vrije marktwerking toejuichen, maar de uitwassen daarvan onvoldoende (willen) beteugelen. En dat liberale gedachtegoed moraliteit ontbeert en te veel individualisme aanjaagt. Deze punten zullen in de navolgende beschouwingen over een liberale strafrechtspolitik verder aan bod komen.

Is liberale strafrechtspolitik herkenbaar aan de maatschappelijke uitwerking? Het probleem met veel verkiezingsprogramma's en politieke standpunten is dat ze sterk op elkaar lijken. Niet alleen inwisselbaar, maar vaak bestaand uit losse ideeën met weinig consideratie voor de uitvoerbaarheid daarvan, waarbij regelmatig nieuwe plannen worden ingediend zonder om te zien naar de klemmende vraag of de eerdere plannen wel uitvoerbaar zijn gebleken. Spijtig, omdat in de handhaafbaarheid en uitvoerbaarheid van de plannen de waarde van deze beleidsplannen en voorgestelde wetten zichtbaar worden. Er is wel strijd en debat, maar dat lijkt soms meer ingegeven door politieke onderscheidingsbehoeften. Wie aan een doorsnee professional een standpunt voorhoudt dat betrekking heeft op zijn vakgebied en vraagt

van welke politieke partij het afkomstig is, zal vaak een gissing als antwoord krijgen. Dat is jammer en onnodig, omdat er wel degelijk verschillende opvattingen (mogelijk) zijn over de inrichting van een samenleving.

Zoveel inspanningen, zoveel grootse plannen, terwijl het natuurlijk gaat om de resultaten. Is de samenleving rechtvaardiger of veiliger geworden dankzij het strafrechtbeleid van de afgelopen regeringen?¹ Indien een komende regering het huidige strafrechtelijk beleid zou willen resetten, is het een interessante exercitie om de liberale uitgangspunten van vrijheid, terughoudendheid en een democratische rechtsorde toe te passen op enkele speerpunten. Uit een lange rij aan publiekrechtelijke vraagstukken zal drie aandachtspunten behandelen die in het komende tijdvak zeker zullen domineren en nadere liberale verdieping verdienen.

Centraal versus decentraal justitiebeleid

Er wordt veel nagedacht over de eenheid van beleid en leiding. Zo zou het OM één en ondeelbaar zijn. Aan die uniformeringsgedachten kleven duidelijke voordelen, zoals dat er in Dordrecht niet anders gestraft wordt in vergelijkbare zaken dan in Assen. De realiteit is dat er verschillend gevonnist wordt omdat magistraten menen dat er weinig misdrijven en verdachten op elkaar lijken, laat staan gelijk zijn. Daarnaast zijn normatieve uitgangspunten van magistraten moeilijk bij elkaar te brengen. De oude spanning tussen centralisme en decentraal bestuur vertoont overeenkomsten met de strijd over de cen-

trale behoefte aan eenduidige rechtspraak en de decentrale behoefte aan maatwerk in vonnissen. De strijd tussen Oldenbarnevelt en Maurits ging onder andere hier al over en sindsdien golft het discours heen en weer. Organisatorisch gaat het niet veel anders. De roep om fusies en schaalvergroting wordt weersproken door pleidooien voor kleinschaligheid, waarbij de laatste pleitbezorgers steevast de menselijke maat ten tonele voeren.

Vanaf eind vorige eeuw hebben centralistische bestuursorganen als het College van procureurs-generaal, de Raad voor de rechtspraak en de Korpsleiding het licht gezien. Het gewenste doel was meer eenheid en efficiëntie. De praktijk is weerbarstiger dan zo'n tekentafelmodel deed vermoeden. Er is binnen de strafrechtsketen minder eenheid en efficiëntie bereikt dan voorzien, gehoopt en misschien mogelijk was en is.

Als verklaring voor een niet functionerende strafrechtsketen wordt regelmatig de aannahme geuit dat de organisaties niet goed (samen)werken, waarna cultuurprogramma's en een veelvoud aan nieuwe overlegstructuren volgen. Tot op heden heeft ook die aanpak te weinig opgeleverd. Ik durf dat oordeel niet snel te vellen, maar werp de wezenlijke vraag op of het fenomeen strafrechtsketen wel goed geduid wordt en recht van bestaan heeft. Er worden immers *sui generis* organisaties als de Rechtspraak en het Openbaar Ministerie aan dezelfde taakstellingen gebonden als uitvoeringsorganisaties zoals de reclassering en het gevangeniswezen. De ongelijksoortigheid van de onderscheidene instituties

komt voort uit verschillende wettelijke en organisatorische belangen die te makkelijk aan elkaar worden verknoopt. Wat de politie doet kan nog niet zo makkelijk aaneengeschakeld worden aan de belangen van de rechtspraak en vice versa. Dat de werkzaamheden in de verschillende organisaties op elkaars taakuitoefening invloed hebben is een waarheid als een koe, maar het over een kam scheren van de strafrechtelijke organisaties verklaart voor een substantieel deel het niet goed werken van de totale zogeheten keten.

Vanuit liberale optiek is één vraag leidend. Wordt de burgerij voldoende tevredengesteld? Geen onbelangrijke vraag, want het draagvlak onder burgers voor de strafrechtelijke werkzaamheden, immers bedoeld om te voorkomen dat burgers het recht in eigen hand nemen, is cruciaal. Worden de misdrijven opgelost, staan er geen burgers in de kou, hoeven ze niet te lang te wachten op de uitkomst van hun aangifte? Alle overheidsinspanningen ten spijt kunnen die vragen met zekere regelmaat niet overtuigend positief beantwoord worden.

Voor mij is het een sleets aandoende vraag of er niet weer voor de zoveelste keer extra schaars belastinggeld naar dezelfde oude organisaties moet toevloeien. Ik werp liever de vraag op of de structuur niet te monopolistisch is geworden. Centralisering en concentratie van werkzaamheden kunnen voordelen hebben, maar als de dienstverlening niet of te traag werkt wordt de verbetering van een monopolist in materiële zin bemoeilijkt doordat er geen alternatie-

ven zijn. Liberalen gaan uit van *individuele* keuzevrijheid, ontplooiing en verantwoordelijkheden, maar trekken zelden de lijn door naar *organisatorische* keuzevrijheid.

Van het aanzetten tot betere prestaties van de bestaande monopolisten zijn organisatiebureaus en consultants rijk geworden, maar meer organisaties toegang geven tot het strafrechtelijk domein lijkt tot op heden uitgesloten. Maar waarom zou de politie geen concurrentie mogen krijgen op het gebied van taakuitoefening van bijzondere opsporingsambtenaren die bij de gemeente werkzaam zijn? Er kan een afzonderlijk hoofdstuk in de Politiewet worden geschreven zodat zij zich aan dezelfde verplichtingen moeten houden als de politie.² Waarom zouden drie bestaande reclasseringsorganisaties, Stichting Reclassering Nederland, Het Leger des Heils en Stichting Verslavingszorg, geen concurrentie mogen krijgen van andere reclasserings-

organisaties? Waarom zou alleen de rechter conflicten mogen beslechten? Waarom krijgen het monopolistische Nederlandse Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie en het Nederlands Forensisch Instituut geen concurrentie van andere gecertificeerde en gekwalificeerde deskundigen?

De kritiek zou al snel kunnen luiden dat deze gedachten meer marktwerking betekenen en funest zijn voor de kwaliteit. Als voorbeeld wordt dan gewezen op geprivatiseerde gevangenissen en wordt de vraag opgeworpen of deze organisatorische diversiteit in het buitenland enig voordeel heeft opgeleverd. Maar wie kwaliteitseisen in de wet regelt, heeft meer zekerheid dat andere organisaties onder vigeur van dezelfde minimumwaarborgen en kwaliteitsmaatstaven hun diensten kunnen en moeten leveren. Vervolgens is in deze constellatie natuurlijk wel toezicht nodig.

Ik laat alle variaties en complexiteiten achterwege, het gaat me hier louter om de vraag hoe het liberale denken zich verhoudt tot staatsorganisaties en of deze zich wel voldoende onderscheiden van de socialistische staatsbedrijven van weleer. Vanuit de wet of het strafrechtelijk systeem zijn er geen bedenkingen, maar voor enige intellectuele of politieke prikkels is er wel een politiek vanuit de partij nodig die niet in dezelfde coulissen opereert als de andere politieke partijen.

In het komende tijdvak zullen liberalen opnieuw moeten nadenken over de vraag of centralistisch justitiebeleid met een hoge inzet op dezelfde efficiëntie maatstaven voor alle strafrechtelijke organisaties nog wel op dezelfde manier kan worden voortgezet. Het liberalisme zou aan intellectueel en bestuurlijk gezag kunnen winnen als de bestuurlijke complexiteit wordt gereduceerd en er een nieuwe balans wordt gezocht tussen landelijke en lokale regietaken met meer vrijheid dan nu is.

De fictie van het strafrecht als maatschappelijke probleemoplosser

Liberalen, zeker zij die tot de VVD behoren, worden meestal geassocieerd met *law and order*, met strenge straffen en forse rechtshandhaving. Dat lijkt een stevig imago, maar wie de afgelopen regeringen vergelijkt ziet vooral op incidenteel vlak verschillen. De ene partij is meer voor minimumstraffen dan de andere, de ene stroming is meer voor verhoging van strafmaxima dan een andere partij, en zo verder. Maar het zijn sporadische verschillen. Geen enkele politieke partij heeft een antwoord op hoe we de geestelijke gezond-

heidszorg inzetten ten aanzien van risico's bij verdachten die kleine misdrijven plegen. Ik schets een denkrichting waarmee liberalen een substantiëlere visie kunnen ontwikkelen.

Ook liberalen zijn in de fuik gezogen van het zoveel mogelijk alle risico's op *lichte misdrijven* willen uitbannen met behulp van zorgmaatregelen. Daarmee bedoel ik dat de geestelijke gezondheidszorg wordt ingeschakeld voor – of zoals men in die beroepsgroep meent, opgezaald met – verdachten van strafbare feiten waarbij het misdrijf voortkomt uit of samenhangt met een verwarde geest. Sinds de zaak Bart van U. zijn beveiligde bedden in de gezondheidszorg echter nog steeds maar mondjesmaat georganiseerd en leveren de verschillende uit dat ernstige misdrijf voortgekomen wetten onderling te weinig verbinding op tussen de strafrechtelijke instanties en de GGZ-instellingen. Ook zijn er bij alle politieke partijen gedachten die neerkomen op meer geestelijke zorg in plaats van strafrecht als reactie op een misdrijf.

Een serieus probleem met deze benaderingen is dat te gemakkelijk een zwakkere geestesgesteldheid wordt aangenomen als verklaring voor het misdrijf.³ De klassieker liberaal gelooft in de *juridisch veronderstelde* vrije wil waardoor individuen vrije keuzes kunnen maken en verschillende mogelijkheden kennen. Dat is anders dan bij het CDA, met zijn menselijke zondeval, of dan bij linkse partijen waar de ongelijkheid en de externe omstandigheden vragen om verheffing van de zwakke mens en het wegnemen van de maatschappelijke belemmeringen

die daartoe in de weg zouden staan (Heering 1994, hs. 8). Daartegenover staat bij liberalen het appel aan iemands individuele verantwoordelijkheid voorop. Dat is geen kapitalisme of iemand aan zijn lot overlaten, maar een persoon serieus nemen en appelleren aan zijn verantwoordelijkheid voor wat die misdaan heeft (Otte 2018, hs. 1-2).

De liberaal die de individuele vrijheid van de burger centraal stelt zal hem corrigerend aanspreken – straffen, zo men wil – als deze zijn vrijheid heeft misbruikt om anderen te schaden. In dat aanspreken kan de gewenste samenleving weer in beeld komen. Maar het corrigeren en terechtwijzen van de in beginsel verantwoordelijke misdadiger staat voorop. De straf kan vervolgens worden ingevuld met zorgprogramma's. Maar ook hier staat geen socialistisch of christelijk gedachtegoed centraal: de straffende overheid kan de veroordeelde niet helpen als deze zichzelf niet helpt. Dit standpunt is niet hardvochtig, maar komt juist neer op het serieus nemen van de mens in al zijn unieke, individuele verantwoordelijkheden die niet te lichtvaardig moeten worden afgenomen. Liberale politiek kan zich beter focussen op een doorwrochter mens- en maatschappijbeeld dan louter spreken in termen van hard of stevig justitiebeleid of meedeinen in allerlei zorgopvattingen die hen ten onrechte tot wereldverbeteraars maakt.

Een liberaal die het om matigheid en beheersbaarheid gaat ervaart bovendien spanning tussen het vigerende vrijheidsbegrip dat een terughoudende overheid voorstaat en de

inbreuken op burgerlijke vrijheden in het veiligheids- en justitiedomein, waarbij data wordt opgehaald bij gemeentelijke en zorginstellingen en gebruikt wordt voor strafrechtelijke interventies zonder dat er direct een gevaarindicatie is die daartoe noopt. De ingewikkelde vraag over de verhouding met de privacywetgeving laat ik hier rusten. Het gaat me om de noodzaak om ook ten aanzien van dit spanningsveld meer politieke kleur te bekennen. De beschreven onbelemmerde datavergaring spoort immers met beheersingsgedachten in een meer socialistische samenleving, maar past mogelijk minder goed bij een liberale, gematigde overheid die burgerrechten zoveel mogelijk respecteert.

Een terughoudende polderende strafrechtspolitiek en het individualisme

Waar dient strafrechtspolitiek toe? Hebben we het over overheidspolitiek om de samenleving veiliger te maken? Hoe verhoudt dit streven zich tot de eigen verantwoordelijkheid van organisaties en de individuele burger? Hiervoor schetste ik dat de overheid niet alles kan regelen of opknappen, mensen niet gelukkiger kan maken en niet iedereen optimaal kan beschermen. Vanuit die gematigde overheidstaakopvatting ligt er ook een taak weggelegd voor burgers en maatschappelijke organisaties om ongewenst gedrag te bespreken of te voorkomen. Strafrecht heette tot voor kort *ultimum remedium* te zijn, en werd pas ingezet als alle andere mogelijkheden gefaald hadden. Dat is een goede invalshoek. Strafrecht met mate is bittere noodzaak vanwege beperkte over-

heidsfinanciën, maar vooral omdat het strafrecht als sturingsinstrument beperkte mogelijkheden kent. Op straffe van voortdurend verlies van publiek gezag en maatschappelijk draagvlak zal liberale strafrechtspolitik niet moeten willen uitstralen dat met behulp van het strafrecht alle criminaliteit kan worden voorkomen of opgelost.⁴ Liberale strafrechtspolitik is gericht op een samenleving die in ieder geval niet criminel wordt.

De samenleving is dermate complex geworden dat problemen in veel opzichten niet veel anders kunnen worden aangepakt dan in onderlinge samenwerking. Ogenschijnlijk lijkt het alsof strafrechtelijke functionarissen in afgesloten silo's werken, maar door het Openbaar Ministerie wordt een toenemende zuigkracht ervaren vanuit gemeenten, en dat zal omgekeerd niet anders ervaren worden. Ik denk dat een grotere macht voor een van de organisaties of instituties, of een andere wettelijke grondslag of kiezersmandaat daarin geen verschil gaat maken. We leven al vele decennia in een polderend bestuurlijk en nog steeds verder versnipperend landschap. Van mijn kant geen utopische ideeën over andere machtspectieven rond justitie en openbare orde. Als liberaal zou ik macht binnen en tussen domeinen definiëren als een ultieme uitnodiging tot samenwerking of het versterken van het gezamenlijke en soms individuele beïnvloedingsvermogen. Niet omdat er in onze steeds meer diverse organisaties en in onze vertegenwoordigende gremia nauwelijks meer meerderheden te vinden zijn voor welke willekeurige denkrichting of mening dan ook, maar omdat de complexiteit en

problemen binnen onze samenleving daarom vragen. Een bestuurder, gekozen of niet, wordt pas een goede, ervaren en verstandige bestuurder als hij leert schipperen en compromissen weet te sluiten, en tegelijkertijd besluitvaardig is. Zo'n 'besluitvaardige schipperaar' zal dan meestal niet passen in het beeld van een stoere burgemeester, politiegagent of magistraat, maar is wel dienstbaarder aan het basale niveau dat *samen-leven* vergt.

Om complexe problemen beheersbaar te maken en te houden is rolvastheid nodig om geen warboel van de kerntaken van de verschillende organisaties te maken. Ik denk dat we het in Nederland nog niet zo slecht doen, integendeel. In onze steden wordt er bijvoorbeeld goed samengewerkt tussen het Openbaar Ministerie en het gemeentebestuur. Het zal de ene keer eens wat moeizamer gaan dan de andere keer, maar op z'n Hollands wordt er wat afgepolderd. Precies zoals het bij dit land en bij onze organisaties hoort en zoals het vermoedelijk nog lang zal blijven, welke organisatorische en staatkundige inbedding de wederzijdse posities ook maar hebben.

Dan het verwijt aan liberalen dat het individualisme debet is aan de teloorgang van publiek gezag. Ik zie weinig grond voor dat verwijt. Regeringen, ook van liberale snit, hebben per definitie een moraliserende taak. Via wetten en beleid wordt duidelijk gemaakt welke strafrechtelijke moraal de overheid wenselijk vindt. Via de vigerende overheidsmoraal worden deugden aangemoedigd, die uiteraard afhankelijk zijn van tijd en plaats (Bolkestein 1995, 132). Libe-

ralen menen soms dat moraal niet tot het publieke (overheids)domein behoort, maar niets is minder waar. Liberale bewindslieden produceren net zoveel wetten als bewindslieden van andere politieke inborst. Elke wet, elke regel, elke beleidsuiting is beladen met moraal: over hoe de samenleving er volgens de regering uit hoort te zien of in welke richting deze zich zou horen te ontwikkelen.

De overheidsmoraal wordt echter vaak niet geïnternaliseerd in het rechtsbewustzijn van de individuele burger. Daarover wordt vaak gezegd dat liberalen het individualisme hebben aangejaagd en dat de gemeenschap is vervangen door het egocentrische ‘ik’ dat in deze ruwe liberale tijd hoogtij viert (Sacks 2020, hs. 5). In deze kritiek zijn liberalen bij wijze van spreken schuldig aan de ontworteling van de samenleving door het individu centraal te stellen. Hierop hebben liberalen niet altijd veel weerwoord, terwijl in onze geschiedenis goede gronden aanwezig zijn om het individualisme anders te duiden.

Dit jaar is het ruim 500 jaar geleden dat de Duitse priester Maarten Luther zijn 95 stellingen op de kerkdeur in Wittenberg spijkerde als aanklacht tegen de katholieke kerk. Er is veel te doen geweest over het nepotisme, de corruptie en de aflatenpraktijk in de katholieke kerk van dat moment. Maar het belangrijkste punt was dat Luther verzet aantekende tegen de geloofsleer van de kerk, waarbij de kerk bepaalde of een gelovige naar de hemel zou gaan of niet. Luther, als grondlegger van het hedendaagse protestantisme, geloofde dat niet de kerk de uitkomst

van een geloofsleven kon bepalen, maar dat de individuele relatie tussen mens en God bepalend was. De gelovige kreeg in het geloof van Luther een persoonlijke relatie met zijn schepper en op grond van die geloofsrelatie kon hij zalig worden. Deze tegenstelling heeft diepere voren in de Europese samenlevingsvormen getrokken dan enige andere ontwikkeling. Het individualistische protestantisme heeft grote invloed uitgeoefend op de arbeidsmoraal, vormgeving van organisaties en politieke inrichting van de staat.

In het licht van deze snelle impressies kunnen individualisme en individuele verantwoordelijkheid centraal blijven staan en dient gewaakt te worden voor collectivistische en externe verklaringen waarom de crimineel zijn individuele verantwoordelijkheid zou moeten kunnen ontlopen. Daarbij moet men oppassen voor het gebruik van het woord ‘individualisme’ als een scheldwoord. Individualisme is een groot paraplu begrip en wordt vaak misbruikt in holle termen als de ‘postindividuele samenleving’ en bijvoeglijke naamwoorden als ‘hyperindividualistisch’. Dat soort als scheldwoorden bedoelde omschrijvingen worden al eeuwen geroepen en dragen niet bij aan een zorgvuldig debat over de inrichting van de samenleving en het strafrecht.⁵

Liberaal strafrechtspolitiek

Een groeiend probleem is dat de verwachtingen van het strafrecht te hooggespannen zijn gemaakt, ook door liberalen. Een ex-veroordeelde die opnieuw een misdrijf pleegt leidt tot zware kritiek op het strafrechtssysteem

en regelmatig tot aangepast beleid of aangepaste wetgeving. Dat is niet direct logisch. Als een crimineel een nieuw misdrijf pleegt is daarmee niet aannemelijk gemaakt dat het overheidsbeleid of justitie gefaald heeft. Een nieuw misdrijf hoort te leiden tot een nieuwe vervolging en bestraffing, steeds weer opnieuw, en niet tot het oordeel dat de strafrechter of het Openbaar Ministerie het in die eerdere strafzaken fout heeft gedaan. Dat laatste oordeel komt helaas te vaak voor onder politici waarmee ze onbedoeld het gezag van het strafrecht ondergraven.

Ik begrijp de teleurstelling van beleidsmakers en politici wel. Mens en overheid hopen op verbetering, op vooruitgang. Daar worden overheidsdoelen voor bedacht. Maar tussen samenlevende mensen zullen altijd misdaden blijven bestaan. Aanvaarding van dat gezichtspunt vrijwaart het strafrecht van meer politieke illusies en zo wordt de inzet van middelen niet rechtstreeks gerelateerd aan een veiligere samenleving. Veel beleidsmakers en politici dromen echter van een zodanige beïnvloeding van misdadigers dat deze niet meer recidiveren en als herboren burgers in de samenleving terugkeren. Onder socialistische, christelijke en liberale politici is dit een vaak terugkomende gedachte. Zeker met behulp van gedragskundige ideeën over de criminele mens, risicotaxatie-instrumenten en diagnostisering wordt de hoop op de strafrechtelijke aanpak de laatste jaren verder verdiept en verstevigd.

Mijn conservatief aandoende liberale pleidooi is gericht tegen de huidige politieke en

publieke onvrede over de werkzaamheid van het strafrecht. Het strafrecht is in mijn optiek gericht op het bestraffen van misdaden met behulp van desnoods steeds strengere straffen, waarbij de wens voor een veiligere samenleving vooral moet worden vervuld door andere overheidsinstrumenten buiten het strafrecht. Liberale politiek heeft zichzelf helaas te vaak klemgezet omdat strafrechtsdoelinden teveel gelijkgeschakeld zijn met veiligheidspolitiek. Deze maakbaarheids-gedachte van maatschappelijke ordening en het ultieme geloof in het strafrecht als hoeder van onze veiligheid is in verschillende opzichten een naïeve (politieke) gedachte gebleken en is bovendien gevaarlijk voor onze samenleving nu de verwachtingen onvoldoende worden waargemaakt.

Mijn oproep is om het liberale gedachtegoed meer te verpolderen. Het liberale project is een zoektocht naar orde te midden van eindeloze conflicten en aanhoudende veranderingen, geleid door verzet tegen gezag, vertrouwen in vooruitgang en respect voor mensen. Consolidatie, behoud en herstel zijn daarbij volgens Edmund Fawcett mogelijk betere uitgangspunten, waarbij hij bepleit dat de beoordeling ‘voldoende’ (‘goed genoeg’) misschien wel een betere droom oplevert dan steeds maar de inzet verhogen (Fawcett 2015, 497-504). Voor het justitiebeleid zou ik willen toevoegen dat er bij een meer gematigde justitiepolitiek ook nog geld overblijft voor andere staatstaken. Met de recent overleden conservatieve Angelsaksische denker Roger Scruton heb ik gemeen dat wij de wereld van compromissen en

halve maatregelen verdedigen als optimum. Onszelf en anderen daarbij met mildheid en ironie bejegenen helpt om dat ‘optimum’ te beschermen tegen vrijheidsdenkers die met halfslachtig utopisch aandoend beleid juist overtrokken eisen stellen waardoor onze samenleving beschadigd zal raken of zelfs al is geraakt (Scruton 2018, 221).

Mijn inschatting is dat Nederland in verschillende opzichten geen liberaal denkend land is. Nederland is een op consensus gerichte compromissamenleving. Een op samenwerking tegen het wassende water gerichte gemeenschap, gebaseerd op minstens 1000 jaar oud en succesvol waterschapsdenken, met daaraan gerelateerde sterke republikeinse opvattingen (de heersende gedachte is nog altijd: hoe houden we onze voeten droog en hoe verdienen we geld). Met een efficiënte overheid aan wie de goegemeente de aanpak van zaken graag overlaat, in plaats van het zelf te doen. Nederlanders vertrouwen de overheid en rechters nog altijd meer dan elkaar, zoals de huidige coronapandemie maar weer laat zien: geen mens die zich aan de regels houdt als het niet ‘mot’.

De overtuigingskracht van een politieke stroming als het liberalisme is dat deze zich daadwerkelijk onderscheidt van socialistische en christelijke stromingen, maar deze moet dan wel duidelijk zijn over wat kan, en vooral over wat niet kan. Bij dat laatste, de matiging van linkse of christelijke wensen over de inrichting van de staat en de strafrechtspolitiek in het bijzonder, ligt de (hernieuwde) meerwaarde voor liberalen in het komende tijdvak.

prof.dr.mr. M. (Rinus) Otte is procureur-generaal bij het Openbaar Ministerie en hoogleraar Organisatie van de Rechtspleging aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Literatuurlijst

- Bolkestein, F., *Boren in hard hout*, Amsterdam, 1998.
- Bolkestein, F., *Het heft in handen*, Amsterdam, 1995.
- Fawcett, E., *Liberalisme. Het verhaal van een idee*, Amsterdam, 2015.
- Heering, H.C., *Socialisten en justitie. Kroniek van een moeilijke relatie*, Groningen, 1994.
- Otte, M., *Een kleine biografie van het straffen. Essays over herwaardering van schuld en boete*, Den Haag, 2018.
- Sacks, J., *Moraal*, Utrecht, 2020.
- Scruton, R., *Over de mens*, Amsterdam, 2018.
- Shklar, J., *The Liberalism of Fear*, Cambridge, 1989.

1. In E. Fawcett, *Liberalisme. Het verhaal van een idee*, Amsterdam, 2015, wordt Michael Sandel, hoogleraar politieke filosofie aan Harvard University, aangehaald: de idealen van de liberale democratie kloppen wel, maar de liberale samenleving slaagt er in werkelijkheid niet in om daaraan te voldoen. Mijn vraag zou zijn of de idealen dan wel kloppen.

2. De bestuurlijke discussie vindt nu nog te schraal plaats over bijvoorbeeld of de zogeheten

boa's bewapend mogen worden en of zij meer taken moeten overnemen van de reguliere politie.

3. Ik meen dat mensen niet vrij worden geboren, maar per definitie geboorneerd zijn door genetische, maatschappelijke of andersoortige beperkingen. Zie R. Scruton, *Het nut van pessimisme en de gevaren van valse hoop*, Amsterdam, 2010, p. 54. Vanuit die beperkte staat komt het er voor elke mens op aan om vrijer van die beperkingen te worden. Die groei naar vrijheid gaat gepaard met inspanningen die vooral neerkomen op het internaliseren van de verantwoordelijkheid om te leven in overeenkomst met de opgelegde overheidsplichten – zoals in de vorm van wetten. Wie deze in een individuele plicht transformeert heeft de status van een vrijer mens bereikt.

4. Tegelijkertijd merk ik in navolging van de Amsterdamse hoogleraar politicologie Tom van der Meer op dat de relatie tussen publiek vertrouwen en schade aan de democratie moeilijk redengevend te maken valt. Zie T. van der Meer, 'Voorbij de politieke crisis. Over de steeds terugkerende angst voor een democratische legitimiteitscrisis', *Sociologie*, 2017, nr. 1, p. 109, 121.

5. Een van de stellingen bij mijn proefschrift luidde: het veelvuldig gebruik van bijvoeglijke naamwoorden verraadt de schamelheid van achterliggende ideeën.

